

סמוך לפטירתו הקדיש רב-אלוף דוד אלעזר ז"ל מזמנו וממרצו לשחזור אחד הקרבות שבהם השתתף במלחמת העצמאות, קרב שנחקק במיוחד על לוח לבו. לזכרו של „דרו" מובא בזה שחזור קצר של קרב זה — הקרב על מנזר סן סימון בשכונת קטמון בירושלים, ב-30 באפריל וב-1 במאי 1948. השחזור התבסס על דיווחים ועדויות מאותם ימים עצמם, עם השלמות מתוך שחזור מאוחר יותר שערך אריה חשביה, בהשתתפותם של מפקדים ופקודים ממשותפיו „הקרב על המנזר".

המערכת

הידרדרות המצב עד לקרב על קטמון מצאה ביטוי בדיווחים יומיים שנכללו בדרו"ח זה, ואלה עיקריהם:

29.1 — נורו יריות ממקלע שהוצב בבניין סן סימון לעבר השכונות היהודיות.

1.2 — החלק הצפוני של חורשת המנזר סן סימון משמש מקום ריכוז לאנשי הכנופיות היוצאים משם להתקפות על רחביה ונוה-שאנן.

2.2 — בתוך החורשה של סן סימון נמצאים אוהלים שבהם משוכנים 50—70 אנשים מ„המשמר הלאומי" שהובאו לכאן משכם, חברון וסוריה.

8.2 — אנשי הכנופיות המשוכנים בחורשת סן סימון בונים עמדות בגדר החורשה. אנשי הכנופיות במנזר מזוינים היטב ובידיהם גם מקלעים.

13.2 — בליל 11.2 נכנסו אנשי כנופיות שהובאו מחוץ לקטמון אל מנזר סן סימון.

19.2 — עשרה ערבים מזוינים יצאו מהמנזר והחלו לירות על רחביה.

22.2 — במנזר סן סימון מרוכזים עתה כ-170 אנשי כנופיות מזוינים.

26.2 — הצעירים הערבים שעזבו את קטמון נדרשו לחזור לשכונה. הם חזרו ושוכנו כולם במנזר סן סימון.

29.2 — ערבים נראו מתאמנים בסביבת המנזר ובתוכו.

2.3 — מנזר סן סימון בוצר והוקף כולו בחוטי תיל וכנראה גם נזרעו סביבו מוקשים ופצצות-אור. במנזר גרים 5—6 כמרים. כל שאר השטח תפוס על-ידי אנשי הכנופיות הגרים בחלק המערבי של הבניינים ובחורשה עצמה.

7.3 — בשעות הערב נורו יריות מכיוון המנזר לעבר נוה-שאנן.

הקרב על מנזר סן-סימון

בשלהי אפריל 1948 היתה ירושלים נתונה במצור, והימצאותם של הבריטים בתוכה (נותרו עוד שבועיים לסיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל ולהקמתה של מדינת ישראל) הכבידה מאוד על כוחות המגן העברי. אחת השכונות הערביות שעוררו דאגה מיוחדת בפקוד היהודי היתה קטמון, אשר במנזר סן סימון שבתוכה הוקמה מפקדה צבאית ערבית ולה כוח ניכר. בדרו"ח מתאריך 30 במרס 1948 תואר המצב כדלהלן:

„מנזר סן סימון השייך לעדה היוונית האורתודוכסית, עומד על גבעה בחלק המערבי הקיצוני של שכונת קטמון, וחולש על דרום ירושלים, ובמיוחד על השכונות רחביה וקרית-שמואל. זו היתה שכונת מפתח במערכה הכוללת על ירושלים (המנזר שבלב השכונה נקרא על שם שמעון, מקדושי נצרת). עד תחילת חודש פברואר (1948), כל עוד גרו תושבי קטמון במלוא השאנו-נות, שימש מנזר זה מקום שיכון של נזירים יוונים, אולם לאחר שהפכה שכונה זו למרכז הטרדות, רוכזו כוח ערבי מזוין במנזר עצמו ובחורשה שלידו. הכוח הערבי במנזר, שמספרו נאמד ב-170 איש, הובא מחוץ לקטמון, מסוריה, עיראק, שכם וחב-רון. במנזר נשארו רק 5—6 כמרים. המנזר בוצר והוקף בגדר-תיל. המטה הערבי של קטמון כולה נמצא כרגע במנזר סן סימון, וכן מרוכז כרגע הכוח הערבי במנזר עצמו."

8.3 — הכוח הערבי המזוין בקטמון קבע את מרכזו בסן סימון (לפני כן היתה המפקדה ממוקמת במלון „סמיראמיס“, אך הוא פוצץ על-ידי כוחות מחתרת יהודיים. כאשר מדובר בדרו"ח על המנזר, הכוונה גם לבניין המנזר עצמו, שבמרכזו חצר פנימית ועל גגו מגדל פעמון וכיפה, ובשני בתי אבן דו קומתיים שחצצו בין המנזר ובין עמק המצלבה — הגבול שבין קטמון ובין נוה-שאנן אשר על הגבעה שמנגד. בין המנזר ובין בנייני העזר שלו מתמשכת סמטה צרה).

9.3 — אש רובים נורתה מחומת סן סימון לעבר נוה-שאנן. אש ממקלע „ברן“ נורתה לעבר רחביה, אחרי שהיתה מכוונת לעבר נוה-שאנן. הערבים השתמשו בכדורים וזהרים (נותבים).

10.3 — ערבים מזוינים נראו מתאמנים בתוך מנזר סן סימון ובסביבתו. בשעה 1200 נורו יריות מסן סימון לעבר נוה-שאנן.

11.3 — שמונה אנשים מזוינים יצאו מסן סימון וירו על בתי קדימה.

16.3 — הכוח העיקרי של קטמון משוכן בבניינים עצמם של סן סימון ובחורשה של המנזר. מפקד הכוח הזה הוא ערבי בשם שפיק עווי.

19.3 — יריות רבות נורו מבית בעל צריח הנמצא בתחום המנזר סן סימון. היריות נורו ממכונת יריה (מקלע) לעבר נוה שאנן.

20.3 — ב-18.3 חלו שינויים במקום. שני המפקדים (אחד מהם שפיק עווי) פוטרו ובמקומם בא קרובו של חסן סלמה. עם החלפת הפיקוד הוחלף גם חיל המצב. במקום 170 הלוחמים המעורבים שהיו במנזר סן סימון, באו 140 חברונים. יש סברה, שבראש עומד אברהים אבו-דאיה.

בשחזור הקרב על סן סימון הסתבר כי בשלהי אפריל 1948, ערב הקרב לכיבוש סן סימון וקטמון, היו בשכונת קטמון כ-300 לוחמים ערבים, מהם מקומיים ומהם מתנדבים עיראקים וסורים. אלה היו חמושים ברובים, מקלעים ומרגמות 2 ו-3". היתה להם תחמושת רבה וכן כמות גדולה של רימוני יד. עמדו לרשותם מספר משוריניים, מהם עם תותחים. שני משוריניים מתוצרת המחתרת היהודית אשר נפלו שלל לידיהם בשיירת נבי-דניאל. המפקד, אבו-דאיה, דאג להקמת עמדות שיחפו זו על זו, הדרית. אנשיו גם תירגלו התקפות נגד. הם הכירו היטב את השכונה והתאמנו בלוחמה בשטח בנוי. באותה עת הצטיין הפלמ"ח בעיקר בלחימה בשטח

פתוח. הניסיון המועט שצבר הפלמ"ח בלחימה בשטח בנוי בירושלים היה בשייח-ג'ראח ובניסיון נפל לכבוש את קטמון. בשני המקרים ספג אבידות לא מעטות. היה ברור שפריצה והבקעה בשטח בנוי כמוהן כלוחמת שחיקה לרעת הפלמ"ח. משום כך הוחלט להבקיע אל קטמון בליל 30 באפריל 1948 בעיר הקשה לתנועה והבלתי צפוי — מנוה-שאנן דרך עמק המצלבה, ול-היאחו בשלושת מבני המנזר שבפאת קטמון.

המשימה הוטלה על אנשי הגדוד ה-4 („הפורצים“) של חטיבת „הראל“-פלמ"ח, שמפקדה היה יצחק רבין. בחבורת המפקדים היו: המג"ד יוסף טבנקין (שהת-מקם במוצב פיקוד בנוה-שאנן, השכונה העברית שעל מדרון מעל עמק המצלבה, מול המנזר); סגנו וקמב"ץ הגדוד, אהרון סלע (רעננה), שנועד לצאת עם הכוח העל-פלוגתי ולנצח על ביצועה של משימת הכיבוש; מ"פ מרדכי בן-פורת (שנועד לפרוץ אל המנזר ושני בנייני העזר שלו); מ"פ אורי בנר (בן-ארי) וסגנו סמ"פ דוד („דרו“) אלעזר (שנועדו לנצל את הצלחת הפריצה ולכבוש את היעד); מ"מ רפאל איתן („רפול“) ומפקד המסייעת, בני מרשק (קצין-ההסברה הנודע בפלמ"ח, שלרשותו עמדו מרגמות 2).

האש שהקבילה את פני המסתערים היתה צפופה, וכבר בדקות הראשונות להסתערות התפוררה פלוגתו הקטנה של בן-פורת ולא נותרו בה אלא לוחמים בתפוזות. פלוגתו של אורי בן-ארי הסתערה והעפילה אל המנזר, על-פני הפלוגה הפורצת שנבלמה. „רפול“ ואנשיו חיפו על ההסתערות מאחורי מחסה של טרסה. לעת הזאת הואר השטח כבאור יום על-ידי אש שהתלקחה באחד מבנייני האיזור. רעננה, בני, אורי ו„דרו“ הקיפו את הבניין הבורע והגיעו עם פקודיהם אל בניין המנזר מערפו. הבניין נכבש בהסתערות בזק. ביומן המבצעים מיום 30.4 נאמר:

„בשעות הערב המוקדמות של 29.4 יצאה מחלקה אחת מבית קדימה לעבר גבעת שאהין, ועד חצות הלילה השלימה את כיבושו ללא יריה אחת (זה היה כוח בפיקודו של עוזי נרקיס, שנועד לפעולת הסחה והטעה).“

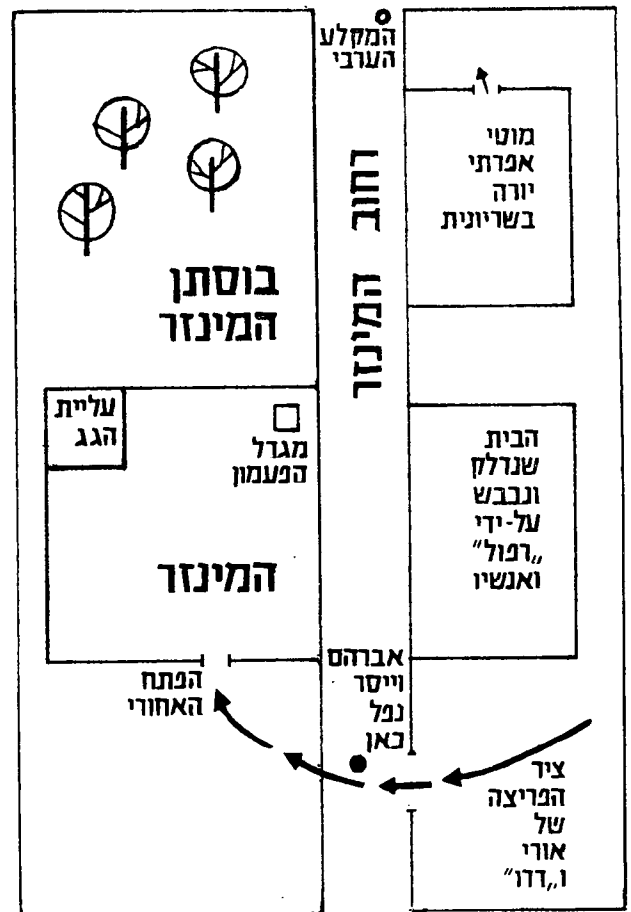
0400 — פוצץ בניין בקטמון.

0017 — הוחל בהרעשת המנזר (בפצצות מרגמה מע-טות). כוחותינו מתקרבים לעומתו.

0144 — המנזר נתפס. 5 ערבים נהרגו במקום (אז התברר כי הכובשים נתונים למעשה במצור: כוח ערבי כיתר אותם). מרעשים את אנשינו במרגמות. אנשינו מבקשים תחמושת ותג-בורת.

פעם אחר פעם נעשו נסיונות לתגבר את כוחותינו שבמנזר. בדרו"ח ליום 30.4 נאמר בין השאר:

רחוב השריוניות

לגמרי שריונים סובבים בפניות ובהצטלבויות. מגרש-הרוסים שורץ אנשי הלגיון (מעבר-הירדן). ברור שהם (הבריטים) מתכוונים למסור להם (לערבים) את הבניינים... ניתנת פקודה למחלקות להיערך ליציאה מייד. המטרה: להציל את הכוח המכותר כמעט שנשאר תקוע במנזר. יש לעשות זאת לאור היום. הוחלט ששתי מחלקות יוצאות ושתיים נשארות למקרה שיהיה צורך להשתלט על בנייני ג'נרלי. אנו יוצאים דרך רחובות וסמטאות עמוסי חגור ונשק, כמעט בריצה. כל רגע יקר. פה ושם צולפים עלינו. אף אחד לא שם לב. מגי-עים לקרית-שמואל. כאן, על גג בית-המלון, המטה הקרבי של הגדוד הרביעי (זה הגדוד שממנו יצאו כובשי המנזר. המגיד — יוסף טבנקין). המחלקה שלנו יוצאת ראשונה לואדי. עליה להת-קדם במהירות עד נקודה מסוימת בערוץ ולפנות אל מול המנזר. חוסר הזמן מונע כל אפשרות של סיור מוקדם. השעה 0900 לאחר התקדמות מזוהזת של 15 דקות על ידי כיתת-חוד לפנים, נפתחת אש צליפה ישר ממול... אין אפשרות להתקשר על-מנת לקבל הוראות — ושליחת רץ גוזלת זמן. הוחלט לצאת עם מחלקה מתוך הערוץ ולהתחיל את התפנית על הצלע (המדרון שלרגלי המנזר) לפני הנקודה המשוערת. כיתת-החוד פשוט מצילה את המצב..."

בינתיים, הלך המצב במנזר והחמיר. בין עמודי התווך של העמידה למול האויב והדיפתו — בלט „דדו“. בשחזור הקרב נאמר בין השאר:

„...דדו“ ביצע גיחות סיור בזו אחר זו על-מנת לעמוד על המצב. היה ברור שהתקפת הנגד הראשונה של הערבים נשברה (בברד רימוני יד מן הגג), אך הלחימה על המנזר לא שככה. דדו יזם התקפות נגד, להרחקת הלוחמים הער-בים מחצר המנזר. הוא היה מבקש מתנדרבים ויוצא בראשם. מייד לאחר שהיו האנשים חוזרים למנזר, היה דדו מארגן כוח אחר, להתקפת נגד הבאה. דדו דאג גם לחילופי משמרות של מקלע-נים שעל גג המנזר. הוא נוכח לדעת שהאנשים נמצאים על הגג זמן רב מדי ויש להחליפם, שכן הגג היה המקום החשוף והמסוכן ביותר בכל הבניין. הוא ביקש מתנדרבים וקבע: „אתם מתחל-פים אחת לחצי שעה“. הוא עצמו עלה בראש כל משמרת, לפקח על חילופי המשמרות. כאשר צצה בעיה של פינוי נפגעים, מסמטת המוות שבין המנזר ובנייני העזר, קבע דדו מעין, נוהל פינוי נפגעים. החובש, אברהם קלאר, היה קורא: „דדו“ אני יוצא. דדו היה מטיל רימון עשן ופותח באש-חיפוי, ועוד פצוע אחד היה מובא אל בין כותלי המנזר..."

אך בהעדר תגבורת, נשחק כוח הפלמ"ח ללא הרף. מספר ההרוגים והפצועים במנזר עלה במהירות, התח-

0248 — מחלקה אחת חזרה לבסיס מהמנזר ואיתה 5 פצועים והרוג אחד.

0840 — התגבורת המנסה להגיע למנזר נתקלת באש חזקה מדרום.

1315 — בגלל האש הכבדה אין אפשרות להוציא את הפצועים מהמנזר לאור היום.

מחלקת תגבורת הגיעה למנזר והשניה נאלצה לסגת מפני האש החזקה, לאחר שהתקרבה למנזר עד טווח של 600 מטר. על אחד מנסיונות התגבורת מספרת עדות המצויה בארכיון צה"ל. להלן קטעים מתוכה:

„...מחלקות הגדוד ה-5 (מחטיבת „הראל“ - פלמ"ח) רובצות, יושבות, לחוצות בנקודת-היערכות בתוך בית משרדים, בנייני ג'נרלי וה-דואר המרכזי. צבא ומשטרה בריטיים סובבים ממש „מתחת לאף“. המצב לא מעודד ביותר. הרחוב המבדיל בינינו וביניהם נדחס בהרמוניקות, גדוש

מתרטב עד לשד עצמותיך, לא יבש גם האויב". כלומר — קשה לשני הצדדים, ויישבר הצד שידיו תרפינה. ואכן, לעת ערב נראתה בריחה ערבית מקטמון!

המחיר היה כבד. בהיסטוריה הרשמית של מלחמת העצ-מאות נאמר בסיום פרשיית קרב זו: "מתוך 120 הלוח-מים שכבשו את סן סימון, רק עשרים יצאו (את המנזר) בכוחות עצמם (כאשר הגיעו לבסוף אנשי חטיבת "עציוני" הירושלמית לתפוס את מקומם בקטמון). שישים פצועים נישאו באלונקות. ארבעים נפלו בקרב". בתחילת מאי נכתב מסמך על לקח הקרב על סן סימון, ובו נאמר: נצחוננו בכיבוש קטמון בישר — לפי הערכת הערבים — את כיבוש ירושלים כולה. לכן החלה בריחה המונית של התושבים הערבים מפנים העיר אל מחוצה לה. כיבוש קטמון היווה כישלון טקטי ופוליטי כאחד לצד הערבי. הכוח הלוחם הערבי שהתייצב למערכה בקטמון הגיע במספרו לכדי 300 חייל. ציודם היה רב ומגוון. איזור הפעולה היה מוגן ומבוצר וניכרו בו נסיונם וידיעתם הצבאית של הקצינים הערבים. עמידתם של הלוחמים מעידה על רמת אימון צבאית ניכרת, שהוכחה על-ידי הצבתם הנכונה של כלי הנשק מבחינה טקטית; ניצול נכון של הנשק ופני השטח; התקפות נגר ונסיגה שבחלקה היתה מסודרת. אבל חוסר ההכרה הפנימית בהכרח העמידה בקרב וחוסר גיבוש בפיקוד, בארגון ובמנהלה — אלה עירערו את אמינותם של הערבים ביכולת עמידתם והביאו אותם לידי נסיגה. לעומת זאת, בלטו בצד היהודי ההכרה הפנימית בהכרח העמידה וה-פיקוד המצוי. גורמים אלו הם אשר חישלו את עמידתם של מגיני סן סימון ושברו את גב ההתנגדות הערבית.

מקורות:

1. מסמכים ועדויות מארכיון צה"ל.
2. א. חשביה. הקרב על המנזר, "מוקד", 1969.

מושת נידלדלה והמים כמעט כלו. נסיונות לחלץ לאחר פצועים קל, נכשלו. היה חשש לכיבוש המנזר על-ידי הערבים שנהגו להתעלל בהרוגים ולהמית שבויים. נערכה התייעצות מפקדים והוחלט לבקש מן המפקדה רשות לסגת תוך קרב. כיון שאי אפשר היה לפנות את הפצועים קשה, התנדבו המפקדים לחפות על הפורצים החוצה ולהגן על עצמם ועל הפצועים קשה, בבחינת "תמות נפשי עם פלשתיים!".

"ההחלטה שנגזר עלינו לחרוץ בסן סימון היתה הדרמ-טית ביותר שהייתי שותף לה אי פעם", אמר "דדו" כעבור שנים. ובהזדמנות אחרת אמר: "במרוצת השנים בהן לבשתי מדים, הייתי שותף להחלטות גורליות לא מעטות, אך לא זכורה לי אף החלטה אחת שהיתה נוקבת ונוראה יותר מזו של סן סימון".

כובשי המנזר לא ידעו כי עמידתם האיתנה שברה במהירות את רוחם של הערבים בקטמון. ידיעות מודיעין (שנודעו למחזיקים בסן סימון רק כעבור זמן) העידו על כך. להלן קטעים מדו"חות מודיעין ב-30.4:

"כיבוש המנזר והקרב עד לשעות הבוקר המוקד-מות, עלו לכוחותינו ב-8 הרוגים ו-70 פצועים. אבידות האויב (לפי מקורות ערביים ובריטיים מוסמכים) — 53 הרוגים ו-50 פצועים. הערבים נמצאים בחורשה, במרחק של פחות מ-100 מטר מהעמדות שלנו. מודיעים שאינם יכולים לא להת-קדם ולא לסגת. אברהים אבו-דאיה ברח מה-מערכה. שעה 1340: הערבים ביקשו ב-1330 תג-בורת לקטמון. מרגישים שלא יחזיקו מעמד. ביקשו התערבות הצבא. לא ברור אם בריטי או לגיון".

בשחזור נאמר: המפקדים בסן סימון לא ידעו, אמנם, את המצב בצד הערבי של המתרס, אך בני מרשק ביקש לדחות את ביצוע תכנית הפריצה הנואשת בצטטו פתגם שהיה חביב על יצחק שדה: "כאשר יורד גשם ואתה